

راه‌های حفظ و انتقال فرهنگ ایثار و شهادت به نسل آینده

امیرحسین شمشیری

دانشجوی دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید مدرس سمنج، کردستان، ایران

چکیده

دوران هشت‌ساله دفاع مقدس به فرموده مقام معظم رهبری «اوج افتخارات ملت ایران است». لذا برای حفظ و انتقال ارزش‌های دفاع مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت به نسل آینده بایستی این فرهنگ با جدیت در برنامه‌ریزی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور مدنظر قرار گیرد. به فرموده مقام معظم رهبری «اگر بخواهیم انقلاب و کشور بیمه باشد، باید این شور و شوق، این حرکت عمومی و بسیج ملت را روزبه‌روز تقویت کنیم.» برای تبیین نقش و جایگاه فرهنگ ایثار و شهادت که در جنگ متبلور شد، بیش از هر چیز نیازمند بررسی درست دستاوردهای هشت سال دفاع مقدس هستیم. در این ارتباط، حرکت جدی تحقیقاتی و علمی پیرامون موضوع ضروری به نظر می‌رسد. گرچه علی‌رغم گذشت چند سال از پایان جنگ، این حرکت کند بوده است، اما به‌رحال فرهنگ ایثار و شهادت باید به‌عنوان میراثی گران‌سنگ در ذهن ملت ایران باقی‌مانده و از آفت تحریف مصون بماند زیرا نشر ارزش‌های معنوی و اخلاقی با شمیم عطر خون شهیدان تأثیر به‌سزایی در اخلاق جوانان داشته و امید و انگیزه برای مبارزه با استکبار جهانی و همچنین ترویج فرهنگ عاشورایی را به همراه دارد. هرگونه ورود به عرصه دفاع مقدس، یعنی ورود به عالم قدسیانی که جز با طهارت نمی‌توان در محضر آنان وارد شد، چراکه آنان شاهدند و ما مشهود. با توجه به مطالب ذکرشده، عنوان مقاله حاضر «بررسی راه‌های حفظ و انتقال فرهنگ ایثار و شهادت به نسل آینده» است. این سؤال که ایثار و شهادت چیست؟ و اینکه راه‌های حفظ این فرهنگ و انتقال آن به نسل آینده چگونه است؟ سؤالاتی است که نگارنده در این مقاله قصد دارد برای آن پاسخی مناسب ارائه نماید. لازم به یادآوری است که روش جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش به شیوه مطالعه کتابخانه‌ای بوده است.

واژه‌های کلیدی: فرهنگ، ایثار، شهادت، نسل آینده، اسلام

۱- مقدمه

طوفان جنگ در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، به راه افتاد. همچنان که تهاجم در حال تولد بود، حماسه‌ای برتر از درون فرهنگ و باورهای ژرف ملتی مؤمن سرچشمه می‌گرفت. این حماسه که «دفاع مقدس» نام گرفت، روزبه‌روز بالنده‌تر شد و چونان کوهی استوار در برابر تهاجم دشمن قد علم کرد. همین کافی بود تا دشمن را متقاعد سازد که در محاسباتش دچار اشتباهی بزرگ‌شده است (باورهای دینی، ۱۳۸۰، ص ۱۸).

به‌راستی چرا دشمن نتوانست ظهور این حماسه را پیش‌بینی کند؟ این عوامل ناپیدا از دید دشمن که موازنه قدرت را که در ظاهر به نفع او بود، برهم زد عوامل فرهنگی و معنوی بود. امام خمینی (ره) در این‌باره می‌فرماید: «آن‌ها حساب همه‌چیز را می‌کردند الا یک حساب و آن حساب، معنویت بود. آن‌ها توجه به این نداشتند که ملت همه باهم علاقه به خدا دارند و علاقه به اسلام» (صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۲۷۷).

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز در این‌باره فرموده است: «محاسباتشان از عنصر «توکل» و «ایمان به خدا» خالی بود و آن را در زندگی ما به حساب نیاورده بودند» (حدیث ولایت، ج ۵، ص ۱۲۴).

تمسک فرماندهان و رزمندگان به فرهنگ ناب اسلامی، الهام گرفتن از باورهای ژرف دینی، اقتدا به سیره جهاد معصومان به‌ویژه نهضت حرکت آفرین عاشورا، آراسته شدن به ارزش‌های پیروزی‌آفرین اسلامی و امید داشتن به امداد غیبی ازجمله این ویژگی‌هایند. همچنین، استفاده قابل قبول از سلاح تبلیغات و نیز هنر و ادبیات در جهت خنثی کردن تهاجم تبلیغاتی دشمن و افزایش روحیه رزمندگان را باید از ویژگی‌های دفاع مقدس برشمرد. از عوامل مهم معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، ارزش‌های اسلامی است که رزمندگان اسلام به آن‌ها پایبند بودند (ارزش‌های اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۱۱).

دفاع در قانون طبیعت یکی از اصول استوار بقاء و حفظ شرافت انسان‌هاست. در میان تمام دفاعیاتی که توسط انسان در برابر حمله‌های گوناگون صورت می‌گیرد، مقدس‌ترین و باارزش‌ترین آن‌ها دفاع از عقیده است و بدون شک دوران هشت‌ساله جنگ تحمیلی عراق علیه ایران از افتخارات بزرگ و بی‌نظیر ایران اسلامی است؛ و بر همین اساس است که مقام معظم رهبری فرموده‌اند: «دوران دفاع مقدس، اوج افتخارات ملت ایران است.» لذا برای حفظ و انتقال ارزش‌های دفاع مقدس بایستی این فرهنگ با جدیت در برنامه‌ریزی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور تثبیت گردد. در حقیقت بزرگداشت شهیدان از یک‌سو تعظیم صبر و صلابت و تکریم فخر و شرافت است و از سویی تعمیم شور و حماسه و تحصیل نور هدایت و تکریم و تجلیل. گرامیداشت شهدای انقلاب شکوهمند اسلامی و شهدای دفاع مقدس پژواک شمشیرهایی است که در عرصه‌های چهارده قرن مضاف اسلام با کفر طنین افکنده است. برقی که از شمشیر رزم‌آوران اسلام در بدر و حنین درخشید و در صفین و نهروان چشم فتنه را کور کرد و در کربلا کاخ ستم را سوزاند، سفیر رعدش در فضای ملکوتی بهمن‌ماه ۱۳۵۷ و هشت سال حماسه دفاع بر نفیر کفر و نفاق فرود آمد و پیام شورانگیز «نصر من الله و فتح قریب» را به جهان و جهانیان اعلام کرد. اینک گرامیداشت آن‌همه رشادت‌ها و شهادت‌ها همچون نسیم معطری است که بار دیگر عطر دل‌انگیز آن لاله‌های بهشتی را به مشام جان زمینیان می‌رساند و پرتو هدایتی از کهکشان روشن آن حماسه‌سازان را، فرا راه رهروان و آیندگان قرار می‌دهد، این کار درگرو حمایت بی‌دریغ و همکاری همه عزیزانی است که میراث دار افتخارات گذشته و پاسدار اعتبارات امروز و خواستار انتظارات آینده‌اند. گرامی و جاوید باد اخلاص و ایثار شهدای گران‌قدری که ایمان به آستان امام و اطاعت از مقام ولایت را توشه خود ساختند و سلحشور و سرافراز بر سر سودای یار سر باختند. این پژوهش به‌صورت کتابخانه‌ای تهیه و تدوین گردیده است و سعی شده ویژگی فرهنگی مفاهیم بیان‌شده عرضه گردد.

ضرورت و اهمیت موضوع

«اگر شور یک عارف عاشق پروردگار را با منطق یک نفر مصلح ترکیب کنید، از آن‌ها منطق شهید درمی‌آید. خون شهید برای همیشه در رگ‌های اجتماع می‌جوشد» (استاد شهید مطهری). شهادت زندگانی جاودانه یافتن است؛ اوج و عروج تعالی است. شهادت تکامل ایمان و نهایت خلوص قلب‌هاست. شهادت مردن تحمیلی نیست، انتخاب آزادانه و آگاهانه است؛ خلوت عاشق و معشوق است. آنان که در زندان تن اسیرند، از درک تفسیر شهادت عاجزند. فقط شهید می‌تواند شهادت را درک کند. عالم پر از صدا است. صداهای شیطانی و رحمانی، صداهای شیاطین بازتاب ندارد و در دهلیزهای تاریخ گم می‌شود، اما آواهای رحمانی فریادهای انسانی و صداهای ملکوتی ماندگار و بی‌مرگ‌اند و صدای شهید صدایی آسمانی و خدایی است. صدایی جاودانه و جاری در متن زندگانی، صدایی که در عرض و فرش می‌پیچد و به اعماق زمین و زمان سفر می‌کند (اسوه، ۱۳۸۴، ص ۸).

شهادت شور و عشق حیات‌اند؛ سرود حماسه و هدف‌اند؛ شهد صدافت، عصاره ایثار، خلاصه خلوص، پاره‌های نور، تبلور نیایش و تجسم عظمت در فراخنای تاریخ‌اند. شهدا، پروانه‌های وادی صداقت‌اند و عاشقان کعبه وصال که پره‌های خود را با اولین شعله‌های شمع معرفت و سیر الی الله سوزاندند و مسافر آسمان‌ها شدند تا راه آسمانی شدن برای «فرزندان وطن» باز شود. نگذاریم که صاعقه‌های «بت‌زال» و «خود گریزی» خرمن «باور» و «اعتقاد» ما را بسوزاند. مام وطن، پا گرفته از خون کبوتران حرم عشق است و «کبوتران حرم عشق» پا گرفته از غیرت فرزندان وطن و غیرت فرزندان وطن، یادگار پرتوهای تابان انوار هدایت احمد (ص) و علی (ع) و حسین (ع) است که در روزگاری نه‌چندان دور از پای درخت انقلاب، به معراج خون بال گشودند و جاده‌های «ایثار» را ستاره‌باران کردند؛ و حالا بر ماست که به حرمت بدن‌های پاره‌پاره پرستوهایمان و به حرمت دست‌های قلم شده عباس گونه آن‌ها و به خاطر چشم‌های همیشه منتظر مادرانمان و به حرمت انتظار پدرانمان مگذاریم که یوسف‌های این وطن از یادها برود و دست‌های آلوده شهدای ما را از ما بگیرند. وقتی سنگینی بار امانت، بر دوش تک‌تک ماست و پرچم نینوایی شهدا بر شانه‌های ما در اهتزاز، مباد آن لحظه که پایمان بلرزد و دست هامان سست شود. فرهنگ شهید، راه شهید و هدف شهید مقدس است و جاده حرکت او، حلقه اتصال به آخرین چراغ عالم امکان است (همان، ص ۹).

با توجه به مطالب مذکور ضرورت و اهمیت این بحث مشخص می‌شود:

- شناخت بخشی از ویژگی‌های فرهنگی و معنوی دفاع مقدس.
- ارزیابی و شناخت اقتضائات و ضرورت‌های زمان حال.
- انجام ارزیابی‌های نظری و نیز ارائه پیشنهادی کاربردی برای تبیین و حفظ ارزش‌های فرهنگی دفاع مقدس.

اهداف تحقیق

هدف کلی:

- بررسی راه‌های حفظ و انتقال فرهنگ ایثار و شهادت به نسل آینده

اهداف جزئی:

- تبیین راه‌های حفظ ارزش‌های دفاع مقدس
- تبیین راه‌های انتقال فرهنگ و ایثار و شهادت به نسل آینده

تعریف مفهوم ارزش

ارزش در لغت، به معنای قیمت، بهاء، ارج، شایستگی و زیندگی است. ارزش در هر یک از ساحت‌های اجتماع-اقتصاد، فرهنگ، دین، حقوق، اخلاق- دارای معنای خاص است. ارزش‌های اسلامی در مفهوم عام و گسترده عبارت است از آنچه از نظر دین مقدس اسلام مطلوب و سودمند است؛ ولی گاه از ارزش‌های اسلامی، معنای خاصی اراده می‌شود و در مفهوم خاصش یعنی آن ارزش‌هایی که اسلام مطلوب و ارزشمند بودن آن‌ها را در عرصه اخلاق به رسمیت شناخته است. از این رو، منظور از ارزش‌های اسلامی به عنوان یکی از عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، مهم‌ترین ارزش‌های اخلاقی است که رزمندگان اسلامی در دوران دفاع مقدس، به آن‌ها آراسته بودند (ارزش‌های اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۱۲).

ارزش‌ها، از مهم‌ترین اجزای یک فرهنگ به شمار می‌آیند؛ چراکه از باورهای یک ملت سرچشمه می‌گیرند و در عرصه‌های گوناگون فعالیت آن تأثیر می‌گذارند. بروز و ظهور این ارزش‌ها، به هنگام حوادث و رخداد‌های سرنوشت‌ساز، از جمله دفاع از کیان و سرزمین بسی پر فروغ‌تر و خیره‌کننده‌تر است (ارزش‌های اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۱۶).

ارزش‌هایی که در حماسه دفاع مقدس تبلور یافت و از عوامل مهم پیروزی بر دشمن بود، ریشه در فرهنگ ناب اسلامی و باورهای دینی رزمندگان اسلام داشت. آنان، بر اساس آموزه‌های قرآنی، ارتباط خود را با خداوند متعال نزدیک و استوار کرده بودند. این ارتباط که با یاد خدا، به وسیله نماز و انس با قرآن و دعا و راز و نیاز و نیز اخلاص و رزی و توکل پدید می‌آمد، آرامش بر گستره جان‌شان چیره و از امداد و نصرت الهی برخوردار می‌ساخت: «هر جا که کم می‌آوردیم و می‌بایست می‌جنگیدیم، اکسیر توکل بالا می‌رفت و باعث می‌شد که به‌مرور زمان ضعف انگیزه که در قبل از انقلاب در ارتشی‌ها وجود داشت از بین برود و در همین دانشگاه جنگ بود که روحیه‌ها تقویت و انگیزه‌های ما قوی شد.» (سخنرانی شهید صیاد شیرازی، ص ۷۸). همین ارتباط وثیق، سرانجام آنان را مشتاق دیدار دوست و نظاره کردن «وجه الله» می‌کرد؛ اشتیاقی که آغازش بی‌اعتنایی به دنیا و انجامش شهادت‌طلبی بود.

رزمندگان اسلام همچنین از قرآن کریم فراگرفته بودند که به یکدیگر محبت و مهر بورزند و اخوت و همدلی پیشه کنند، چه در این صورت، روابط دوسویه فرماندهان و نیروها سامان می‌یافت و اثرات شگرفش را در سخت‌ترین لحظه‌های نبرد نشان می‌داد. «روابط انسانی خاصی در جبهه حاکم بود. این روابط انسانی، مقاومت را بسیار افزایش می‌داد. مثلاً ما تا پایان جنگ بدون داشتن درجه جنگیدیم، ولی به علت همین روابط انسانی در کنترل و هدایت و فرماندهی رزمندگان مشکلی نداشتیم» (مجله سیاست دفاعی، ۱۳۷۵، ص ۱۳). این محبت و عشق ژرف، خود ایثار و فداکاری را به دنبال داشت؛ ایثاری که از اندک اندوخته مالی تا گوهر نفیس جان را شامل می‌شد. نیز از قرآن کریم آموخته بودند که در برابر دشمن استوار و سرافراز باشند. آنان برای انجام این مهم، صبر و استقامت را در اوج زیبایی به تصویر کشیدند؛ شجاعت و دلاوری را بر قله بلند افتخار نشان‌دادند و عزت و کرامت را شکوهی سترگ بخشیدند. درخشش خیره‌کننده ارزش‌های اسلامی که در حماسه دفاع مقدس بازتاب یافته است، انعکاس آن همه زیبایی که در چهره تابناک این حادثه رخ نمود، مجالی به گستردگی و فراخی سینه‌هایی که این زیبایی‌ها از آن‌ها سرچشمه گرفته و سرازیر شده‌اند، می‌طلبد (ارزش‌های اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۱۷).

مفهوم ایثار و شهادت

شهید از ماده شهود و شهادت است؛ شهود هم به معنی حضور است و هم به معنی علم و یقین و هم به معنی معاینه و شهادت مشاهده است. شهید در لغت به معنی «گواه» است و در اصطلاح به کسی گویند که در راه خدا کشته می‌شود. در احادیث است

که شهادت برترین مرگ است. قطره خون شهید، نزد خدا از بهترین قطرات است. شهادت موجب آمرزش گناهان می‌شود. شهید از سؤال قبر، مصون است و فشار قبر ندارد و در بهشت با حوریان هم‌نشین است. شهید، حق شفاعت دارد. شهدا اولین کسانی‌اند که وارد بهشت می‌شوند و همه به مقام آن‌ها غبطه می‌خورند. شهادت فنا شدن انسان برای نیل به سرچشمه نور و نزدیک شدن به هستی مطلق است. شهادت عشق به وصال محبوب و معشوق در زیباترین شکل است. شهادت مرگی از راه کشته شدن است که شهید آگاهانه و به خاطر هدف مقدس و به تعبیر قرآن «فی سبیل الله» انتخاب می‌کند. امام خمینی (ره) فرمود: «مرگ سرخ، به مراتب از زندگی سیاه بهتر است و ما امروز به انتظار شهادت نشسته‌ایم تا فردا فرزندانمان در مقابل کفر جهانی با سرافرازی بایستند.»

از دیدگاه اسلام، شهادت در راه خداوند متعال آن قدر مقام عالی و پرافتخار و زیبایی داشته و دارد که اولیای خداوند و برگزیدگان او همچون علی بن ابیطالب (ع) و فرزندان‌شان مانند امام حسین (ع) و امام جعفر صادق (ع) و... آرزوی شهادت در راه خدا را می‌نموده‌اند. این آرزوی در گفتار و اعمال اصحاب یاران معصومین (ع) نیز ظاهر و آشکار است. از طرف دیگر در مقام شهید و فضیلت آن این نکته مهم را باید در نظر بگیریم که اگر پدیده شهادت در تمام تاریخ بشری یکبار اتفاق می‌افتاد، یعنی تاریخ بشر تنها یک فرد شهید داشت، باز اهمیت شهادت فوق همه پدیده‌های حیات بشری بود. چه رسد به این‌که در گذرگاه قرون و اعصار، کاروانیان منزلگه شهادت متجاوز از میلیون‌ها نفر از پاکان اولاد آدم بوده، پیش‌تاز برجسته‌ای همچون حسین بن علی (ع) یارانی باشخصیت‌هایی عظیم در این دوران کوی الهی شرکت داشته‌اند (اسوه، ۱۳۸۴، ص ۲۸).

فضایل و ویژگی‌های امام حسین (ع) و فرهنگ عاشورایی ایشان یک نمونه و الگوی کامل و تمام‌عیاری است که برای همه انسان‌های آزاده و آزاداندیش از هر دین و آیینی سیمای واقعی و درس فراموش‌نشدنی عزت، فداکاری، شجاعت، شهامت، غیرت، آزادیخواهی، محبت، عدالت‌طلبی، صبر، قیام برای امر به معروف و نهی از منکر، شهادت‌طلبی، جهاد در راه حق و حقیقت، عرفان توحید، عبادت و زندگی مطلوب بشریت را به تمام و کمال ترسیم نموده و به تصویر کشیده است (همان، ص ۳۰)؛ و شهدای هشت سال دفاع مقدس نیز به تاسی از امامان معصوم (ع) همین‌گونه بودند. در وصف این شهیدان والامقام چه خوب گفته‌اند: «شهدا شمع محفل بشریت‌اند» همان‌گونه که شعله‌ای در تاریکی به ما روشنی می‌دهد و کمک می‌کند تا راه درست را پیدا کنیم، شهیدان هم می‌توانند برای ما بهترین الگوها و راهنمایان در زندگی و رسیدن به سعادت باشند. آنان در بهترین سن و سال زندگی به‌دوراز هرگونه چشمداشتی به تقدیر و تشکر، با نثار جان خویش در دفاع از کیان و وطن خود از دیگری گوی سبقت را ربوده و شهد شیرین شهادت را به کام خود می‌کشیدند تا با عزت و آزادگی در پیشگاه خداوند متعال حاضر شوند. شهیدان در کمال ساده زیستی و با کم‌ترین توقع از اطرافیان و جامعه خود، به‌دوراز هرگونه تجملات و تشریفات دنیا را فروختند تا در عوض از پروردگار خویش آخرت را بستانند. درود و رحمت خدا بر آنان باد.

رابطه ارزش‌های اخلاقی و باورهای دینی

ارزش‌های اخلاقی مورد تأیید اسلام مبتنی بر جهان‌بینی اسلامی و باورهای دینی است. در مکتب اسلام، ارزش‌های اخلاقی منهای اعتقاد به مبدأ و معاد وجود ندارد. از همین رو، استاد شهید مطهری بر این باور است که شرافت انسانی و اخلاقی جز در ذیل مکتب خداپرستی صورت نمی‌بندد و در هیچ مکتب دیگری قابل توجیه نیست. ایشان درباره رابطه ارزش‌های اخلاق باایمان می‌نویسد: «کرامت، شرافت، تقوی، عفت، امانت، راستی، درستکاری و بالاخره همه اموری که فضیلت بشری نامیده می‌شود و همه افراد و ملت‌ها آن‌ها را تقدیس می‌کنند و آن‌هایی هم که ندارند، تظاهر به داشتن آن‌ها می‌کنند، مبتنی بر اصل

ایمان است؛ زیرا تمام آن‌ها مغایر با اصل منفعت‌پرستی است و التزام به هر یک از این‌ها، مستلزم تحمل یک نوع محرومیت مادی است. آدمی باید دلیلی داشته باشد که رضایت به یک محرومیت بدهد؛ این جهت‌آنگاه میسر است که به ارزش معنویت پی برده و لذت آن را چشیده باشد. (مطهری، ۱۳۶۱، ص ۱۵۲).

بنابراین، جهان‌بینی اسلامی و باورهای دینی، افعال اختیاری انسان را در جهتی سوق می‌دهد که موجب وصول او به کمال اخروی و سعادت ابدی می‌گردد؛ کمال و سعادت که تنها در سایه قرب به خداوند متعال به دست می‌آید (ارزش‌های اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۱۳).

لزوم ماندگاری ارزش‌های دفاع مقدس

چگونه اندیشیدن درباره تاریخ و آگاهی از آن، عامل روشن شدن خواست‌های ما می‌شود. این اندیشه یا به ما روشنایی می‌دهد و یا ما را از راه به در کرده و از واقعیات غافل می‌سازد (دوران افتخار، ص ۱۴).

دامنه تأثیرگذاری فرهنگ و معنویات جبهه با پیچیدن آوازه‌اش در میان دیگر جوامع مسلمین، خاصه در لبنان و افغانستان و کشورهای منطقه خلیج فارس گسترده گردید. تأثیر عمیق فرهنگ دفاع مقدس در زندگی مردم و در کنه باور و اعتقادات مذهبی امت مقاوم و حزب‌الله انکارپذیر نیست. اهمیت این موضوع وقتی بیشتر نمایان می‌شود که ببینیم مقام معظم رهبری نیز در فرمایشات گوهربارشان مدام بر این موضوع تأکید دارند. «می‌بایست این فرهنگ با جدیت تمام در سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور لحاظ و تثبیت گردد. بر همین اساس، باید با آفت‌ها و ضد ارزش‌های فرهنگ دفاع مقدس که همانا رفاه‌طلبی و راحت‌طلبی و دنیاخواهی است، مقابله کرد» (همان، ص ۲۰).

نهادینه کردن ارزش‌ها در بین نسل جوان

زیرساخت‌های فکری هر جامعه‌ای منبعث از فرهنگ حاکم بر آن جامعه است و مقوله فرهنگ رابطه مستقیمی با زیرساخت‌های جامعه دارد؛ بنابراین، برای تغییر در حاکمیت هر جامعه‌ای ابتدا باید از تغییر فرهنگ حاکم بر آن جامعه شروع گردد که در این برهه از زمان دشمنان دین و قرآن و کشورهای سلطه‌گر چه در داخل و چه در خارج برای نیل به تغییر نوع حاکمیت در جامعه، تهاجم به نظام‌های فرهنگی را سرلوحه سیاست‌های توسعه طلبانه خود قرار داده‌اند.

از آنجاکه تاریخ ملت‌ها، پنجره‌ای بر روی هویت ملی آن‌هاست، هر فرد با گذراندن دوران تحصیل، با تاریخ و نمادها، اندیشه‌ها و دین آشنا می‌شود. از همین روست که در پرتو ارزش‌ها، انسان‌ها متحول شده و در قالب فرهنگ و فلسفه حیاتی که به آن معتقدند استحکام روانی، شخصیتی و اجتماعی پیدا می‌کنند و به هویت ملی، می‌رسند. در این راستا، اصلی‌ترین ابزار انتقال و نگهداری ارزش‌های اعتقادی جامعه، حفظ و پویایی تاریخ و میراث‌های گذشته را پس از خانواده و نهاد آموزش و پرورش تشکیل می‌دهد و پیداست که در این خصوص آموزش و پرورش حیاتی‌ترین نهاد است که می‌تواند ضمن حفظ و اعتلای فرهنگ، سعادت فردی و اجتماعی را نیز فراهم آورد. با توجه به این نقش حیاتی که برای آموزش و پرورش مطرح شد؛ معلوم می‌شود که چرا مراکز آموزشی به‌عنوان اولین خاک‌ریز، مورد هجوم بی‌رحمانه امپریالیسم فرهنگی قرار می‌گیرد. (بصیرت بسیجی، آذر ۱۳۸۱)

نهادینه کردن ارزش‌ها در جامعه، نیاز به برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی دارد و مسؤولیت این مقوله بر عهده کلیه نهادهای فرهنگی در جامعه مخصوصاً آموزش و پرورش است و باید کار کلیدی و مبنایی انجام پذیرد. لذا باید قدم‌های اساسی در جهت ارائه الگوهای درست به نسل جوان برداشته شود که بتواند نیازهای متناسب با ارزش‌های انقلاب را جوابگو باشد.

تاریخ پرافتخار جمهوری اسلامی مشحون از ایثارگری‌ها و فداکاری‌های خیل عظیم معلمانی است که در کلاس خود درس شهامت و شجاعت و دفاع از دین را به شاگردان آموختند و آن‌ها نیز سر از پا نشناخته از حریم نظام مقدس جمهوری اسلامی دفاع کردند و خون پاکشان گواه این مدعا است. امروز نیز معلمان در عرصه و میدانی دیگر مسؤولیت هدایت نسلی را به عهده‌دارند که آماج حملات زهرآگین فرهنگی دشمنان است و باید که این جبهه و سنگر نیز از فهمیده‌های فهمیده و همت‌های بلندهمت پر شود که راه چاره همین است و بس.

دین‌باوری، استکبارستیزی، عشق به میهن، زندگی هدفمند و تلاش در راه سازندگی وطن، سرمایه‌های گران‌بهای جوانان عزیز ماست. این‌ها حاصل زحمات طاقت‌فرسای خیل معلمان دلسوز و فداکار است که باید بر این همه همت درود فرستاد. دستگاه تعلیم و تربیت به‌عنوان عظیم‌ترین نهاد فرهنگی، آموزشی و تربیتی کشور رسالت پرورش بالندگی نسل آینده را بر دوش دارد. معلمان فهیم و فکور و با ظرفیت بالای فکری و فرهنگی خود به‌عنوان مولدان اندیشه و دانایی، با ترویج و تعمیق ارزش‌های انقلاب اسلامی و تعظیم شعائر دینی و بینش و نگرش سیاسی اصیل و سالم و بدون گرایش به خط بازی‌های سیاسی، سعی در ارتقاء سطح آگاهی و فرهنگ جامعه دارند. مدرسه به‌عنوان خط مقدم جبهه تعلیم و تربیت و کانون توسعه مرزهای دانایی است.

«اساسی‌ترین نیاز جامعه وجود انسان‌های سالم، توانمند و صالح است و مدارس مسؤولیت تربیت چنین انسان‌هایی را بر عهده‌دارند. رسالت انبیاء تزکیه، تعلیم و تربیت انسان‌هاست و هم‌اکنون بخش عظیمی از این وظیفه بر عهده معلمان است و سرنوشت بسیاری از افراد در مدارس رقم می‌خورد. برنامه‌ریزی برای تربیت و تحول اخلاقی یک نسل کار بسیار مهمی است.» (مقام معظم رهبری، نگاه ۶).

«این نسل درواقع از تلاش نسل پدیده آورنده انقلاب و تداوم‌دهنده انقلاب تا امروز بهره‌مند است. کشور ما هم کشور جوانی است. ما امروز یک مجموعه عظیم جوان پرنشاط، پرانرژی و پراستعداد داریم و این نعمت و ثروت بزرگی است، به شرط این‌که این نسل گسترده با هویت صحیحی ساخته شود. اولین چیزی که در مجموعه آموزش و پرورش باید به این نسل اعطا شود، عبارت است از امید به آینده و شوق نسبت به بنای آینده و بهره‌گیری از فضایی که انقلاب در اختیار انسان‌ها و بخصوص نسل جوان گذاشته است. تربیت را نباید با سخت‌گیری اشتباه کرد. تربیت هدایت است؛ دمیدن روح انضباط اخلاقی در نسل جوان است ... این مسئله برنامه‌ریزی برای تربیت و تحول اخلاقی یک نسل، کار بسیار مهمی است.» (همان، شماره ۶).

اکنون که دشمنان اسلام و انقلاب از تمامی توطئه‌های استکباری خویش ناامید شده‌اند، تنها راه مقابله با این انقلاب شکوهمند اسلامی را مبارزه با فرهنگ و اعتقادات مردم تصور کرده و بیشترین توجه و حمله را به نسل جوان، این آینده‌سازان جامعه اسلامی معطوف داشته است.

فرهنگیان، این مشعل‌داران سنگرهای تعلیم و تربیت با حضور مستمر و فعال در دوران دفاع مقدس، حضوری تاریخی و فراموش ناشدنی که نشانگر بینش و عشق و علاقه این قشر فرهیخته به اسلام است، داشته‌اند (طلایه داران نور، ص ۱۴). با تغییر جبهه جنگ، ما باید در صحنه فرهنگی، گام برداریم و باید با اطاعت از ولی امر مسلمین و پیروی از خط امام راحل، تداوم‌بخش خون شهیدان باشیم و با حرکتی نو و تمسک به قرآن و عترت طاهرین (ع) و با شناخت دقیق دشمن به دفاع از آرمان فرهنگ اسلامی خویش بپردازیم.

اهمیت و نقش معلم، در جوامع بشری به حدی است که پیامبران الهی خود را معلم معرفی می‌کنند و از سوی دیگر ملاحظه می‌شود که غالباً تاریخ به دست معلمان رقم‌زده می‌شود؛ و در معارف اسلامی و در نظر رهبران اسلام، معلم زمانی ارزشمند

است و شایستگی آن‌همه تقدیر و تحسین را می‌یابد که متربیان خود را برای کسب «ارزش‌های اسلامی» و دوری از «ضد ارزش‌ها» هدایت کند. امام خمینی فرمودند: «چنانچه معلم، یک معلمی باشد که دعوت به نور بکند دعوت به صلاح بکند، دعوت به اسلام بکند، دعوت به اخلاق صالحه بکند، دعوت به ارزش‌های انسان بکند، ارزش‌هایی که عندا... ارزش است. اگر این کار را بکند، همان‌طوری که انبیاء مردم را از «ظلمت» به «نور» می‌کشاند، این معلم هم این بچه‌ها را از ظلمات به نور وارد می‌کند و همین شغل است که شغل انبیاء است.» (صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۲۶۸).

نتیجه‌گیری

یکی از رسالت‌ها و مسؤولیت‌ها در طول تاریخ در همه عصرها و همه تمدن‌ها و کشورها انتقال دادن ارزش‌های حاکم بر جامعه است حفظ و اعتلا و انتقال ارزش‌های اصیل فرهنگی و دینی و باورهای مطلوب اجتماعی رفتارهای متعالی فردی و جمعی مانند نشاط و پویایی، عطوفت، استواری، عزم و تلاش از اساسی‌ترین رسالت‌های همگانی است. رسانه‌های گروهی از جمله رادیو و تلویزیون و مطبوعات و وسایل صوتی و تصویری و اطلاع‌رسانی نوین می‌توانند نقش قابل‌توجهی در تبلیغ و ترویج بسیاری از باورها و ارزش‌های فرهنگی داشته باشند. هنگامی که فرهنگ شهادت در جامعه رواج یافت، شوق و شغفی در قلوب به وجود می‌آید که سبب مسابقه و رقابت بر سر کسب این مقام می‌شود. پیامبر گرامی اسلام (ص) با ترویج فرهنگ جهاد و شهادت توانست با جمع اندک و ناتوان مسلمانان اولیه، (به لحاظ مادی) نصرت و یاری خداوند متعال را کسب کرده، بزرگ‌ترین ضربه‌ها را بر پیکر شرک زده و سبب تثبیت و گسترش سریع اسلام شود. با گسترش فرهنگ جهاد و شهادت‌طلبی است که لرزه بر اندام دشمنان می‌افتد و آنان را از نفوذ در دژهای اسلام ناامید می‌کند. پس تنها گسترش و رواج فرهنگ جهاد و شهادت است که استقرار عدل جهانی را به دنبال خواهد داشت و فاصله گرفتن از این فرهنگ یعنی ذلت و ضلالت جوامع و دور ماندن از قافله نور و هدایت.

امید است بشریت امکان بازگشت به رسالت معنوی و ملکوتی خود را از دست نداده و توفیق شناخت و عمل به آن را به دست آورند و از این راه تمام تلاش‌ها و دانش‌ها در جهت بهبود جوامع و سعادت واقعی انسان‌ها قرار گیرد و تمدن‌های بی‌جان، باروح ایمان جان گرفته و معنای حقیقی زندگی در تمام ابعاد شخصیت انسانی گسترش یابد. حماسه بزرگ هشت سال دفاع مقدس باید به‌عنوان میراثی گران‌سنگ در ذهن ملت ایران باقی و از آفت تحریف مصون بماند. تنها در این صورت است که آیندگان و کسانی که دوران پرافتخار دفاع مقدس را درک نکرده‌اند، می‌توانند این میراث را در منظر دیدگان خویش قرار دهند و از اندوخته‌های گران‌بهای آن سودجویند. بدیهی است ملت ما امروز با داشتن مفاخر و دستاوردهای گران‌بهای دوران دفاع مقدس در تدوین الگوی فرهنگی، نیازمند مبانی تئوریک متناسب با تحول، از دیگران نیست.

لذا به مسؤولین پیشنهاد می‌شود به این امور اهتمام ورزند:

- بررسی و تبیین سیره ائمه معصومین (ع) و حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری به‌عنوان الگوهای با هویت و قابل‌قبول.

- ایجاد حوزه تبادل فرهنگی با حفظ هویت دینی و ملی و اثبات قابلیت و توانمندی فرهنگ غنی اسلام و نفوذ روشی کارآمد در فرآیند توسعه و تجدد علمی و ایجاد خدشه در مشروعیت انحصار الگوی توسعه غرب.

- تعیین استراتژی دفاع فرهنگی با بهره‌گیری اصولی از ارزش‌های هشت سال دفاع مقدس و اخلاق و رفتار رزمندگان به‌عنوان برگزیده‌ای نو و بازبینی‌شده در حوزه دستاوردهای فرهنگی انقلاب اسلامی که متعلقات عینی و تحقیقی مفاهیم خود را از حیث عقبه تاریخی یافته‌اند.

- تحقیق، تبلیغ، تألیف و حفظ انگیزه معنوی در ساختار فرهنگ عمومی جامعه به‌عنوان قوی‌ترین سمبل دین و دین‌باوری در اندیشه حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری.

پیشنهادهای

با توجه به مطالب مطرح‌شده مسئولین عزیز کشور بایستی:

- فهم صحیح و درک درست و جامعی از مفاهیم ارزشی داشته و به‌دوراز افراط و تفریط، مفاهیم ارزشی دفاع مقدس را به نسل جوان معرفی نمایند.

- سازگاری گفتار و رفتار منادیان: حضرت علی (ع) می‌فرمایند: «آن کس که در جایگاه پیشوایی مردم قرار می‌گیرد باید پیش از آنکه دیگران را آموزش دهد، به تعلیم خویش بپردازد.» (نهج‌البلاغه).

- سهل‌گیری و آسان‌گیری در انتقال مفاهیم ارزشی و عدم تحمیل تکالیف خارج از وسع و توان، به‌ویژه در مراحل اولیه که نیاز به جاذبه‌های ویژه است.

- تقویت انگیزه‌های معنوی: دین‌خواهی و احساس انگیزه و عطش برای پاسخ‌گویی به نیازهای روحی و معنوی به‌نحوی که اگر احساس نیاز و عطش از درون بجوشد چون تشنه‌ای خود به دنبال آب خواهد رفت.

- به‌کارگیری روش‌های تبلیغی صحیح، جذاب و منطقی در ایجاد گرایش و انگیزه‌های مثبت به‌سوی ارزش‌ها: مخاطب‌شناسی و ارائه مفاهیم ارزشی مناسب با توانایی و ظرفیت روحی علمی آنان (کَلِّمِ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ) و همچنین شفافیت و سادگی در انتقال مفاهیم ارزشی.

- استفاده از روش‌های غیرمستقیم.

- تکیه بر استدلال و روش‌های اقناعی: انتقال پیام‌های ارزشی باید مبتنی بر آگاه‌سازی همراه با استدلال و تحلیل باشد تا موجب اقناع و پذیرش درونی و ایجاد کانون جذب در خانه دل مخاطب گردد.

- تکیه بر زیبایی‌ها با بهره‌مندی از هنر: حکیمی می‌گوید: «اگر ما یوسف‌های دینی و مفاهیم ارزشی را به مردم و مخاطبان بنمایانیم، هزاران زلیخای سینه‌چاک را مشتری دین و ارزش‌ها خواهیم ساخت.»

- تقدم تشویق: تشویق و پاداش، زمینه‌های گرایش و جذب به‌سوی ارزش‌های متعالی را در انسان فراهم می‌سازد.

- توجه به کرامت، عزت‌نفس و ارزنده‌سازی شخصیت مخاطبان: حرمت‌گذاری و احترام به شخصیت و کرامت انسانی، از مهم‌ترین عوامل مؤثر در تربیت به‌شمار می‌آید. عزت‌نفس موجب اعتماد و خودباوری و شکوفایی و خلاقیت خواهد شد. چنانچه حضرت امیر (ع) فرمودند: یادآوری زیاد نقاط مثبت و خوب در رفتار افراد باعث تحرک و پویایی اشخاص شجاع و برانگیختن افراد دلسرد و مسامحه‌کار به‌سوی رفتار مثبت خواهد شد (نهج‌البلاغه).

- اظهار عشق و محبت و عاطفه‌ورزی: مفاهیم ارزشی اگر با شربت عشق و محبت درکام دل‌وجان مخاطبان ریخته شود حلاوت آن در قلب و عقل آنان چشیده شده و آن‌ها را با شور و نشاط به‌سوی ارزش‌ها سوق می‌دهد.

- امیدبخشی، مثبت‌گرایی، اعتمادسازی: ایجاد امید و نشاط، به جای یأس آفرینی، القای توان و اعتماد به جای تلقین عجز، ناتوانی و ضعف و نگرش مثبت به آینده‌ای روشن و تعالی‌بخش و سعادت‌مند موجب تحرک و پویایی، اعتماد به نفس و افزایش روحیه استقامت و پایداری در راه هدف شده و زمینه‌های مناسبی را برای پذیرش مفاهیم ارزشی برای او فراهم می‌سازد. حسن ظن و اعتماد به جوانان باعث دلگرمی و برقراری ارتباط صمیمی می‌شود.
- معرفی الگوهای عینی و رفتاری در جامعه: معرفی الگوهای ارزشی شایسته که بیانگر عینی و ملموس انطباق با رفتارهای عملی الگوها است از عوامل مهم گرایش به ارزش‌ها است. قرآن کریم در اهمیت نقش الگویی راهبران دینی می‌فرماید: «لقد کان لکم فی رسول الله اسوه حسنه».
- پاسداری از هویت اصیل جامعه در مواجهه با فرهنگ بیگانه: اقوام و مللی که از وحدت و انسجام فرهنگی قوی برخوردارند؛ کمتر در معرض تغییر و تحریف قرار می‌گیرند.
- نظام آموزشی کیفی و کارآمد: بذر اعتقاد به مفاهیم ارزشی در فطرت هر انسانی به‌طور بالقوه وجود دارد. نظام آموزشی کارآمد می‌تواند با شیوه‌های صحیح این استعدادها را به فعلیت رسانده و در این زمینه برنامه‌ریزی نمایند.
- آزاداندیشی: پرهیز از اجبار و اکراه (مظفر، ۱۳۸۳، ص ۳۴).
- مسئولان و دولت‌مردان باورشان شود که مدیون خون شهدا هستند.
- برای مسئولان تبیین شود که امنیت امروز جامعه، مرهون فداکاری‌ها، رشادت‌ها خون دادن‌ها و ازجان‌گذشتگی شهدای دیروز است.
- هماهنگی لازم با آموزش و پرورش صورت گیرد تا در تهیه و تنظیم کتب درسی، بخشی هم به وصیت‌نامه شهدا اختصاص یابد.
- تهیه زندگینامه و شرح عملیات مربوط به شهدا.
- مصاحبه با خانواده شهدا و ثبت و ضبط ویژگی‌های اخلاقی و دینی شهیدان.
- آیا به‌راستی دم زدن از فرهنگ دفاع مقدس و تلاش در جهت نهادینه کردن آموزه‌ها و دستاوردهای والای آن چیزی جز استقلال‌خواهی، آزادی‌طلبی، دشمن‌ستیزی و عزت‌خواهی و وطن‌پرستی، مبارزه با ظلم، دفاع از مظلومان، ایثار و شهادت‌طلبی و حفظ حدود و ثغور سرزمین اسلامی ایران می‌تواند باشد؟ و سخن آخر این‌که: شهدا، همواره حی و حاضرند و نظاره‌گر اعمال و رفتار و اعمال ما. پس چنین مباد که خدای ناکرده ما مدعیان، اکنون رنج دهنده شهدا و آبروریز «نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران» باشیم. پس بیاییم از هم‌اکنون با شهیدان میثاقی دوباره بندیم و برای وصول به این مهم نیکوتر آن است که هم یک نگاه عاقلانه به زندگی آن‌ها داشته باشیم و هم پیروی عملی از روش رفتاری آن‌ها و البته همه این‌ها مقدمه‌ای است تا این فاصله زیاد شده با شهیدان را که متأسفانه پس از جنگ هر روز زیاد و زیاده‌تر می‌شود، باهمت بلند خود کم و کمتر کنیم.

فهرست منابع

- ۱- پیام ایثار، مجموعه مقالات نخستین همایش پیام ایثار، به کوشش علی‌اکبر ازغندی- زمستان ۱۳۸۳
- ۲- تیموری، احمد، طلایه داران نور، ناشر: شهر اندیشه، با همکاری شورای تحقیقات و ستاد ایثارگران استان همدان.
- ۳- دوران افتخار، ستاد کل نیروهای مصلح، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.

- ۴- سرو، ویژه‌نامه بسیج و دفاع مقدس، ۱۳۸۲/۲/۱۶، شماره ۱۱۸۵،
- ۵- صحیفه نور، مجموعه رهنمودهای امام راحل (ره)، وزارت ارشاد، تهران ۱۳۶۱-۱۳۷۱
- ۶- منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۸۲)، تاریخ دفاع مقدس، ناشر: انتشارات خادم‌الرضا (ع).
- ۷- مظفر، حسین (۱۳۸۳)، «جامعه‌پذیری و نقش آن در درونی کردن ارزش‌ها»، ماهنامه تربیت شماره ۱ مهر.
- ۸- ماهنامه نگاه، وزارت آموزش و پرورش، سال ۱۲، شماره ۲۱۱،
- ۹- ماهنامه نگاه، وزارت آموزش و پرورش، سال ۱۲، شماره ۲۱۰،
- ۱۰- نقی زاده، اکبر، علی (۱۳۸۰)، عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، جلد ۱، باورهای دینی و امداد غیبی، انتشارات: مرکز تحقیقات اسلامی.
- ۱۱- نقی زاده، اکبر، علی (۱۳۸۰)، عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، جلد ۲، ارزش‌های اسلامی، انتشارات: مرکز تحقیقات اسلامی.
- ۱۲- نورفر، عباس (۱۳۸۲)، ماهنامه رشد معلم ۸، سال ۲۱، اردیبهشت‌ماه
- ۱۳- خلاصه مقالات همایش اسوه «معلم، دانش‌آموز، شهادت و فردا» برگزارکننده مؤسسه فرهنگی آموزشی امام حسین (ع)، ۱۳۸۴، مشهد مقدس.

Ways to Preserve and Transmit the Culture of Self-Sacrifice and Martyrdom to the Next Generation

Amir Hossein Shamshiri

Student of Farhangian University, Shahid Modares Campus, Sanandaj, Kurdistan, Iran

---

Abstract

The eight-year period of holy defense, according to the Supreme Leader, is "the peak of the Iranian nation's honors." Therefore, in order to preserve and transmit the values of sacred defense and the culture of self-sacrifice and martyrdom to the next generation, this culture must be seriously considered in the cultural, social and economic planning of the country. According to the Supreme Leader, "If we want the revolution and the country to be insured, we must strengthen this enthusiasm, this public movement and the mobilization of the nation day by day." To explain the role and position of the culture of self-sacrifice and martyrdom that crystallized in the war, we need, above all, a proper study of the achievements of the eight years of holy defense. In this regard, a serious research and scientific movement on the subject seems necessary. Although this movement has been slow despite the fact that several years have passed since the end of the war, the culture of self-sacrifice and martyrdom must remain as a precious heritage in the minds of the Iranian people and be protected from the scourge of distortion because spreading spiritual and moral values. It has in the morals of the youth and brings hope and motivation to fight against global arrogance and also to promote Ashura culture. Any entry into the realm of sacred defense, that is, entering the world of the saints, which cannot be entered except with purity, because they are witnesses and we are evident. According to the above, the title of this article is "Study of ways to preserve and transmit the culture of self-sacrifice and martyrdom to the next generation." What is the question of self-sacrifice and martyrdom? And what are the ways to preserve this culture and pass it on to the next generation? These are the questions that the author intends to provide appropriate answers to in this article. It should be noted that the method of data collection in this study was library study.

Keywords: Culture, Sacrifice, Martyrdom, Next Generation, Islam.
